גלריה עירונית
לאמנות ראשון לציון
בית גורדון - לונדן

אורנה בן־עמי

מרתכת עבר להווה

www.bl-gallery.co.il

גלריה עירונית לאמנות, בית גורדון-לונדון, ראשון-לציון

רחוב אחד העם 8. טלפון: 03-7572821.

שעות פתיחת הגלריה: ב'-ה' ושבת 10:00-14:00, ב' 16:00-18:00

גלריה עירונית
לאמנות ראשון לציון
בית גורדון - לונדן

החברה העירונית ראשל"צ
לתרבות נופש וספורט
אמנות כותרים ומורשת

משרד
התרבות
והספורט

איזה אורקסטרה!

אורנה בן־עמי

מרתכת עבר להווה

גלריה עירונית
לאמנות ראשון לציון
בית גורדון - לונדן

גלריה עירונית לאמנות, בית גורדון-לונדן, ראשון-לציון

מנכ"ל החברה העירונית לתרבות, נופש וספורט **אלי פולק**
מנהלת אגף אמנות, כותרים ומורשת **רות מקבי**
מנהלת תחום אמנות **אפי גן**

תערוכת קיץ 2022 | אוגוסט - אוקטובר
אוצרות **אפי גן, קרן ויסהוז**

תודות
מוזיאון ראשון לציון: למנהלת המוזיאון - ד"ר רוני באום, לאוצרת - יונה שפירא,
למנהלת הארכיון- אפרת הברמן

קטלוג
עיצוב: סטודיו עידית ענת iditanat.com
הפקה: דפוס חבצלת
כל המידות נתונות בס"מ עומק/רוחב/גובה

כל הזכויות שמורות לגלריה העירונית לאמנות, ראשון-לציון ולאמנית

אחד העם 8, ראשון לציון, טלפון: 03-7572821
שעות פתיחת הגלריה: ב'-ה' ושבת 10:00-14:00, ב' 16:00-18:00

www.bl-gallery.co.il

משרד התרבות והספורט
החברה העירונית ראשל"צ לתרבות נופש וספורט
אמנות כותרים ומורשת

אורנה בן־עמי
מרתכת עבר להווה

פעולת האמנות של אורנה בן-עמי שואבת ממקורות התיעודי ההיסטורי - כמו גם מהזיכרון האישי. בתערוכה התיעוד ההיסטורי נשען על צילומים תקופתיים שנעשו בידי צלמים, מרביתם אנונימיים מראשית ההתיישבות הציונית בראשון לציון. ראשון לציון חוגגת 140 שנים להיווסדה וטבעי היה לאורנה לעבוד לקראת התערוכה עם ארכיון המוזיאון ההיסטורי של העיר המכיל כ-30 אלף צילומים תקופתיים.
לפני 130-120 שנים לא הייתה פעולת הצילום פשוטה ויומיומית כפי שהיא היום, נדרשה היערכות, ציוד אשר היה כבד לעיתים או מורכב, עמדה קבועה לצלם וכד'. פירוש הדבר היה שהצילום כלל התמחות מקצועית. אורנה ערה למהלך שהיא מייצרת, בו פעולת האמנות שלה נעשית 'על גבי' וביחס לפעולה אמנותית של אחר. היא לא מסתירה את מקור הצילום, לא מוחקת את העבר, אלא משאירה אותו ובונה מעליו 'קומה נוספת'. התוצאה משאירה את שני האמנים שמשתתפים בו: הצלם ואמנית הברזל - כנוכחים. הצילום הנבחר, ההגדלה, ומושאיו המטופלים על ידה, מעמתים אותנו עם עבר באופן סלקטיבי, ייחודי, בעל שפה אמנותית מובהקת ואישית. חלק מן המקורות הם צילומים היסטוריים, ארכיוניים. כיוון שמדובר בהיסטוריה ציונית, לצלילה אל האלבום יש קונוטציה המשותפת לכולנו, אלו המשפחות של כולנו, היסודות ההיסטוריים שעליהם אנו בונים את חיינו כאן.
אורנה מודעת לבחירות של הצלם. לכאורה היא מנהלת עם הצלמים דיאלוג סמוי. המגוון האנושי בתמונת 'האורקסטרה' הוא שהסעיר את אורנה ומשך אותה אל הצילום: נגנים, נשים מגונדרות, גברים, ילדים, ערבים ויהודים, בליל גדול ומרתק. אורנה פועלת מתוך זיכרון תוך שהיא מושכת את הצופה אל זיכרונותיו שלו. כאמנית היא מתמרנת בין שתי אפשרויות שכיחות של תצוגה בחלל (תצוגה על קירות או על רצפה) תוך שהיא מייצרת אפשרות נוספת/חדשה של עבודות פיסוליות הנוצרות מתוך ועל גבי צילומים היסטוריים, תקופתיים שהוגדלו. אורנה יוצרת מתוך ועל הצילום: כובעים, שמלות, מקטורנים, חולצות, כלי נגינה, סלים. כל אחד מהאובייקטים המצולמים נבחר והופך לאובייקט בעל גוף תלת ממדי המונכח ביצירה שהיא שילוב: צילום קיר שהוא פסל הנושא נוכחות נפחית. היא מזהה רבגוניות: תרבוש לאחד (סממן ביגוד של התקופה העות'מנית), 'כובע שייטים' לאחר (מגבעת אירופית אופיינית לסוף המאה ה-19), כובעי קסקט (כובע עגול ורך ללא שוליים, עשוי צמר, טוויד או כותנה), או מגבעות נשיות.
הבחירה להתמקד במאפייני ביגוד היא בחירה נשית ואישית המחוברת למקורותיה של האמנית, שאימה היצירתית הייתה גם תופרת. אחד מחללי התצוגה בגלריה מיוחד לזיכרון מבית אימה: דימוי של תופרת הרוכנת על מכונת תפירה מתוצרת 'זינגר'. נוכחות הפעולה מתקיימת גם באמצעות תך פשוט העשוי ברזל ו'נתפר על הקיר' ממעל. על רצפת החלל מוטלת שמיכת ברזל ושמלת ילדות עשויה ברזל תלויה על קיר, משלימה ו'מתיכה' את זיכרונותיה, מקשיחה אותם אל חומר לכאורה גברי שהטיפול בו ותוצאותיו נשיים לגמרי.
שולחן אוכל מוצג באחד מחללי התצוגה והוא כמו נגדע, נקטע, מחייב הישענות של חלקיו זה על גבי זה כדי לייצר יציבות, כפי שבני משפחה נתמכים ונעזרים האחד בשנייה. אין כוונה לפסל של שולחן ספציפי, אלא לאזכר את שולחן האוכל (שנמצא אצל כל צופה בזיכרונותיו), את זה שהיה שולחן אוכל של משפחה. כיסא הנדנדה אינו שלם, גם הוא מתפקד על הרווח שבין מציאות לרישומה. הספרייה אינה באמת יכולה להכיל את הספרים אלא היא סימנה, רישומה בחלל.
חללי הגלריה יוצרים בעצם מהלך של תנועה בין זיכרונות אישיים (האם תופרת, האב ספורטאי - רץ המגיע אל קו הסיום, שולחן אוכל משפחתי, סימנו של ה'סלון' והספרייה) אל עבר זיכרון העבר השזור בהווה.
את הקשר אל ההווה מנכיחה ארנה ברישומי פחם על קנבס. מרקמו של הבד מחזיק משהו מן התחושה של שלב ביניים, מעבר. הבד מזכיר יוטה, שק, פשתן, כזה שעדיין לא הוקצע עד תום. אורנה בוחרת לצייר ברישום פחם את נכדתה הרוקדת בקבוצה. הקשר בין אביה הספורטאי (אלוף פלשתין בריצה - בשנות ה-30 של המאה ה-20) לבין הנכדה המתעמלת, הוא הקשר החזק, המשפחתי, המייצר גשר בין עבר להווה.
כמעט לא תקין פוליטית להתייחס היום באופן מגדרי אל הטכניקה / התווך - דרכו בחרה אורנה לעבוד ובכל זאת מעטות הנשים שבוחרות בברזל כפרקטיקת עבודה. ריתוך, מסגרות, עבודה עם משקלים גבוהים כפעולה יומיומית בסדנא הנושאת אבק ברזלי קבוע, אינה שכיחה אצל אמניות.
במובנים אלו אורנה הייתה ועודנה פרצת דרך ובדרך עבודתה מתקיים חיבור נוסף לחלוצות שבצילומים, נשים שלא נרתעו מקושי פיזי, בזיעת אפיהן עבדו, כשוות לגברים, סימנו חברה שוויונית חדשה. מכאן אנחנו נדרשים לשאלה: בחלוף יותר ממאה, האם ועד כמה מתקיים החזון החלוצי, עד כמה השוויון המגדרי נוכח ומונכח בחיינו.

בין סיפור האתוס הציוני באמצעות צילומים מטופלים לבין זיכרונות אישיים עבודות הברזל של אורנה בן-עמי משאירות את הצופה נוכח, מולחם אל עברו ואל ההווה המתהווה.

אפי גן, אוצרת הגלריה העירונית לאמנות

בציר לצלילי האורקסטרה
על מנהיגות נשית ותרבות עברית

מוזאון ראשון-לציון שמח על ההזדמנות לשתף פעולה עם הגלריה העירונית ראשון-לציון בתערוכת היחיד: "איזה אורקסטרה! אורנה בן-עמי : מרתכת עבר להווה" . בתוך התערוכה מוצגות שתי עבודות המבוססות על תצלומים היסטוריים שבחרה בן-עמי מתוך אוסף המוזאון. שני התצלומים מהדהדים את סיפורה ההיסטורי, פורץ הדרך של ראשון-לציון כמניחת תשתית לתרבות וללאומיות הישראלית. המסד הרעיוני של ראשוני ראשון-לציון שהתבסס על חזון לתחיה לאומית עברית בארץ ישראל, הוליד מקרבם כוח חשוב בתוך המנהיגות המעצבת של מורים עבריים ואנשי רוח אשר יצרה תרבות עברית חדשה. במרכזה עמד "היהודי החדש" שדמותו הובנתה כאדם בריא בגוף ובנפש, חזק ואמיץ לב, איש האדמה, דובר עברית ונטוע במולדתו הישנה-חדשה.

בתוך מסכת זו של יצירת התרבות והלאומיות העברית החדשה הייתה ראשון-לציון, כראוי לשמה הלקוח מנבואת הנחמה של ישעיהו (מ"א, כ"ז), ראשונה לציון ומבשרת בתחומים רבים. הרעיונות והיוזמות של אנשיה השפיעו על כלל היישוב היהודי בארץ ובעולם. בראשון-לציון נולדו: דגל כחול לבן הראשון (1885); המנון "התקווה" (1887); בית הספר וגן הילדים העבריים הראשונים (1888, 1897); אגודת "קרן קימת" הראשונה לציון (1889); התזמורת העברית ראשונה (1895); בית העם העברי הראשון (1898) ולראשונה בארץ ישראל, השיגו נשות המושבה זכות בחירה וכהונה בפועל בוועד המושבה (1919). עבודתה של אורנה בן-עמי מוסיפה נדבך למגמת המוזאון המציג בעשור האחרון תערוכות המשלבות היסטוריה עם אמנות כאמצעי נוסף להמחשת סיפורה של ראשון-לציון ולחשיפתו לקהלים חדשים.

שני התצלומים שבחרה בן-עמי מייצגים נאמנה את האידיאולוגיה של ראשוני המושבה ואת ערכי "היהודי החדש" שעמדו בבסיסה.

בצילום הבציר נראים אם ושני ילדיה מציגים את תנובת כרמם על רקע יקב ראשון-לציון הנודע לתהילה. מאחורי התצלום האידילי הנושא מסר ארץ ישראלי וציוני, מסתתרת מציאות חייה של האם, ברכה הירשפלד, שבניגוד למוסכמות התקופה, הצליחה לחדור את חומות המגדר הגברי. בעת הצילום (1924) כבר הייתה הירשפלד אלמנה מבעלה, צבי הירשפלד שהלך לעולמו ממחלת הטיפוס בשנת 1917 והוא בן 35 בלבד. ראשיתו של הסיפור בשנת 1913 עת יצא צבי הירשפלד, להקים את אחוזת המטעים ברוחמה שבנגב. טרם נסיעתו הפקיד מכתב יוצא דופן אצל ועד המושבה וזו לשונו: "אתכבד בזה להודיע לכם כי אשתי מרת ברכה ... היא היא הממלאה את מקומי כל זמן שהיא תחיה בלי שום מפריע, והרשות בידה לעשות עם הנחלה כחפצה וכרצונה ואין שום רשות למי שהוא ... להתערב ולחוות דעה בלי הסכמתה". לפנינו אישה אשר באופן חריג זכתה למעמד עצמאי אל מול ועד המושבה, שכולו היה מורכב מגברים בתקופה שבה נשים לא זכו לבחור, להיבחר ולחוות דעתן מעל הבמה הציבורית. ארבע שנים אחר כך, עם מותו של צבי הירשפלד, הייתה זו אלמנתו, ברכה, שניהלה במקומו את חוות רוחמה וזאת בנוסף על הטיפול במשק המשפחתי בראשון לציון. במהלך חייה הייתה ברכה הירשפלד פעילה בענייני הציבור בראשון לציון, בעלת בארות, חברה בוועד בית הספר, חברה במועצה המקומית וגזברית המועצה ונמנתה על מקימי בנק "קופה חקלאית". ברכה הירשפלד שהלכה לעולמה בשנת 1961 הייתה סמל לאישה העברייה העצמאית ושוות הזכויות.

הצילום השני אשר בחרה בן-עמי מייצג את הפן התרבותי מוסיקלי שבתרומתה של ראשון-לציון לעיצוב התרבות והלאומיות הישראלית. ערבי שירה, נגינה וקריאה התקיימו בבתי אנשי המושבה מאז הקמתה. נראה כי תנאי החיים הקשים לא כיבו את הצורך של המתיישבים בתרבות ובמוסיקה ובשנת 1895 יזמו יחד עם פקידות הברון רוטשילד את הקמת התזמורת של ראשון-לציון היא "האורקסטרה" המפורסמת. התזמורת הורכבה מנגנים חובבים וערכה קונצרטים בבית העם של ראשון-לציון, במושבות העבריות, במקווה ישראל וביפו. הרצל שהאזין לנגינתה בבית העם במסגרת ביקורו במושבה בשנת 1898 לא חלק לה שבחים. הרצל שלא ראה עין בעין עם הברון רוטשילד וככל הנראה הבין דבר במוסיקה, שילב ביומנו את חוות דעתו על אנשי המושבה עם דעתו על נגינת התזמורת: "... מוסיקה לדאבוני רק בעלת כוונות טובות קדמה את פנינו ... אחד מהם נאם נאום, שבו השתדל לשווא למזג את חובתם כלפי האדון הברון ואת אהדתם אלי, כשם שלא עלה בידי המנצח למזג את קול החליל עם קול הכינור, התוף הגדול מוכרח לכסות על הכל". על אף הסתייגותו האינה של הרצל, נראה שהיה בנגינת התזמורת ובהופעתה כדי לספק את הצורך של המתיישבים במוסיקה שהיוותה גורם מרומם ומלכד ונתנה ביטוי ליצירה העברית החדשה. דוגמה לכך מצויה בארכיון המוזאון שם שמורה תכניה מהקונצרט של האורקסטרה שנערך בבית העם בשנת 1900 ובו נוגנו יצירות קלאסיות (ביזה, ורדי וסן סאנס) לצד מוסיקה ושירים עבריים.

הצילום שבחרה בן-עמי מתעד את התזמורת של ראשון-לציון בחגיגות הפסח ברחובות (1913) כשהיא צועדת על דגלה. בראש התהלוכה החגיגית ואחריה תלמידי הגימנסיה הרצליה מתל אביב, חברי המכבי שהגיעו מרחבי הארץ והעולם והקהל. החגיגות שבהן לקחו חלק כ-6000 איש, צולמו בסרט "חיי היהודים בארץ ישראל" שנוצר בשנת 1913 ביוזמת נוח סוקולובסקי וחברת המזרח לקראת הקונגרס הציוני ה-11 בווינה. הסרט התיעודי האילם שאורכו כשעתיים הוא הראשון באורך מלא שנעשה בארץ ישראל. צולמו בו מושבות העלייה הראשונה ואנשיהן, תל-אביב והגימנסיה הרצליה, אנשי העלייה השנייה ובהם יוסף טרומפלדור, רחל המשוררת ואנשי היישוב הישן בירושלים, חברון וטבריה. בצילומי חגיגת הפסח ברחובות, נראים בסרט בנוסף לתזמורת ולתהלוכה גם ביתני התערוכה של המושבות שהציגו את הישגיהן ואת תוצרתן הייחודית ובכללן ביתן 'כרמל מזרחי' של יקב ראשון-לציון. במרכז החגיגות עמדה הופעת התעמלות מרשימה של מאות חברי "המכבי" שהציגה את "היהודי החדש" במלוא הדרו. הסרט שהנציח את הגשמת החזון הציוני סיפק מבט מרוכז על המעשים והערכים החשובים שיצרו העליות הראשונות בארץ ישראל.

תודה לאפי גן, אוצרת הגלריה העירונית, לאוצרת המשנה קרן ויסהוז ולאורנה בן-עמי על ההזדמנות שנתנו בידנו להתבונן אל ראשון-לציון וסיפורה מזווית המבט הייחודית של האמנית בחללים ההיסטוריים של הגלריה.

יונה שפירא, אוצרת מוזאון ראשון-לציון

בכרם | 2022

ברזל מרותך
מוצמד לצילום על
פי וי סי
244X244X10

שקופים #3 (מתוך סדרה) | 2022
חיתוך פלזמה ידני וריתוך
190x77x40

סל קש | 2010
ברזל מרותך
44x52x52

איזה אורקסטרה (פרט) | 2022

ברזל מרותך מוצמד לצילום על פי ו סי

כובע שייטים | 2022

ברזל מרותך 30x30x12, ועם הקולב 30x30x28

איזה אורקסטרה | 2022

ברזל מרותך מוצמד לצילום על פי ו סי, 244x488x15

ארוחה משפחתית | 2022
ברזל מרותך, 94x140x185

ספרייה | 2013
ברזל מרותך, 160x95x30

לא כאן ולא שם | 2000
ברזל מרותך, 63x207x86

כיסא נדנדה | 2014
ברזל מרותך, 115x49x102

שמלת ילדות | 2020
ברזל מרותך, 42x35x10

אמא | 2022
ברזל, חיתוך
פלסמה ידני, וריתוך
70x126x20

שמיכת טלאים | 2022
ברזל חתוך ומרותך
15x116x195

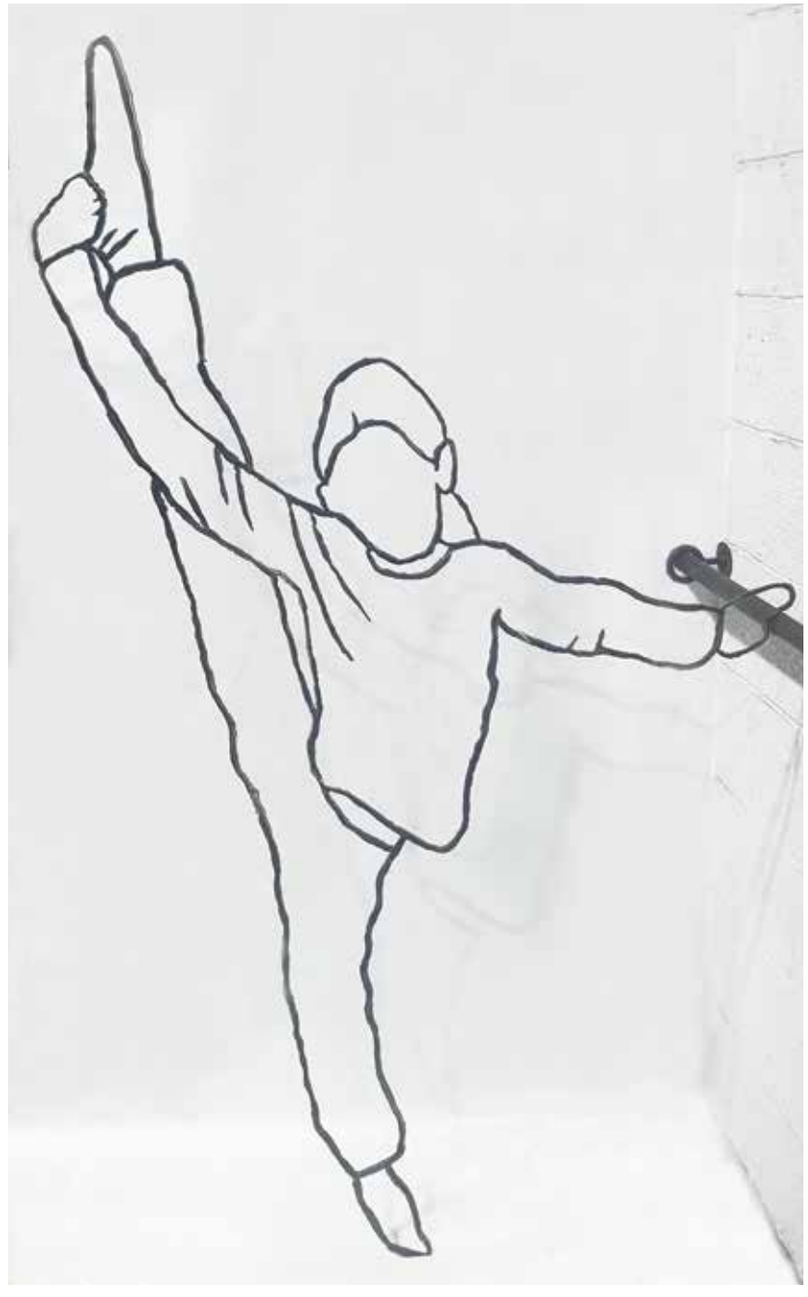

קו התחלה | 2022
ברזל. חיתוך פלסמה ידני וריתוך, 180x107x12

רישום 1 | 2022
פחם על בד, 130x180

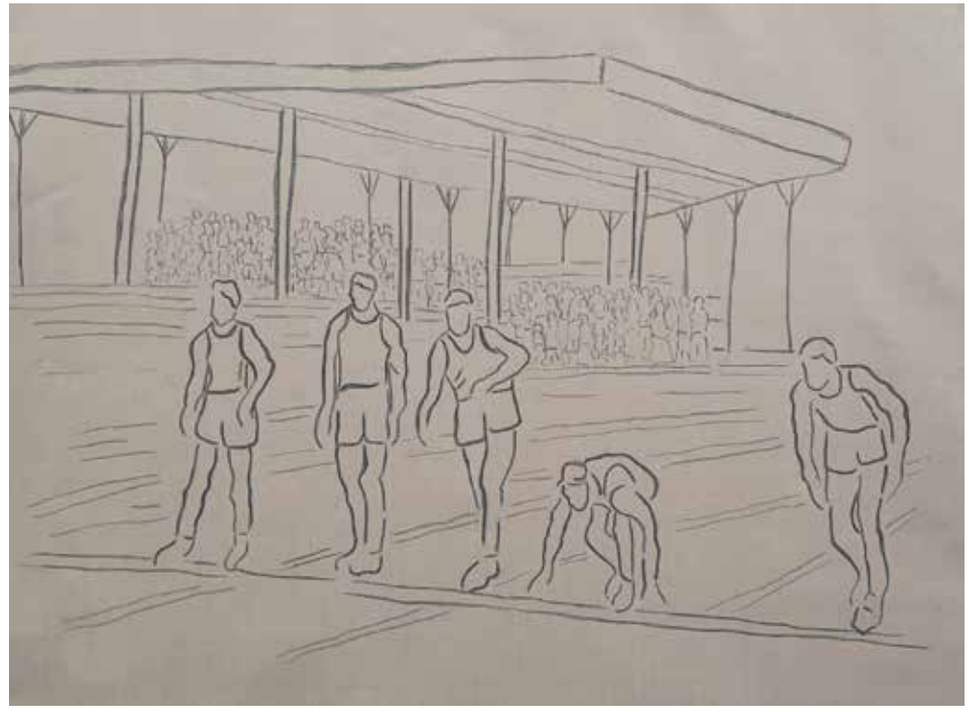

רישום 2 | 2022

פחם על בד, 130x180

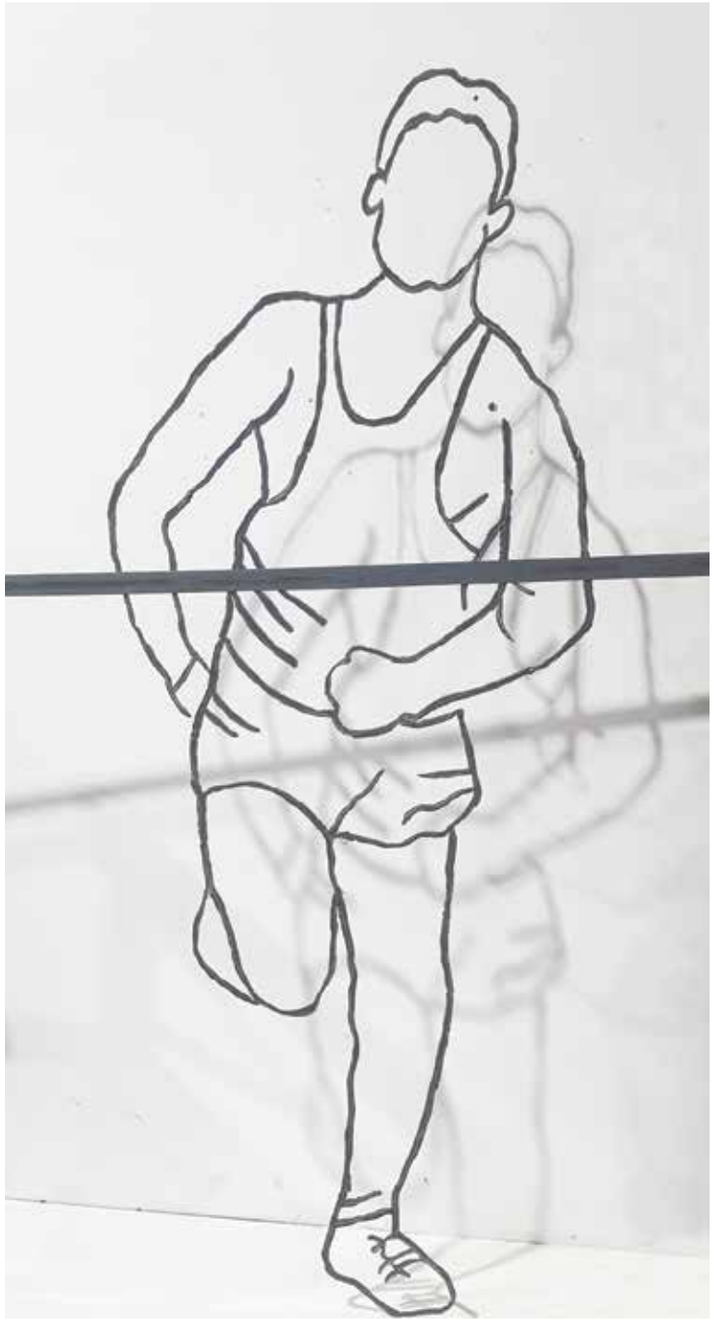

קו סיום | 2022

ברזל. חיתוך פלסמה ידני וריתוך, 170x66x5

אורנה בן-עמי

נ. 1953. החלה את דרכה המקצועית ככתבת ועורכת חדשות ב'קול ישראל'. למדה יחסים בינלאומיים והיסטוריה באוניברסיטה העברית בירושלים.
המעבר מעולם של מילים לעולם האמנות הפלסטית החל בלימודי צורפות במרכז הטכנולוגי בירושלים, והושלם בלימודי פיסול ב-Corcoran School of Art, וושינגטון, ארה"ב ותולדות האמנות באוניברסיטת תל אביב. ברזל הוא חומר עיקרי לביטויה האמנותי. אורנה יוצרת ומרתכת את פסלי הברזל שלה במו ידיה.

בצד פיסול לתערוכות רבות, שהוצגו במוזיאונים ובגלריות בארץ וברחבי עולם, יצרה אורנה 45 פסלים למרחב הציבורי שמוצבים בכיכרות ובמבני ציבור (מערד בדרום ועד מרגליות שבצפון). בראשון לציון מערב מוצב פסלה 'רגל על רגל'.

פרטי צילומים (ארכיון מוזיאון ראשון לציון)

עמ' 11-10

צלם: מ. אמתי, 1924.

אוסף מוזאון ראשון-לציון / תרומת יצחק שפרן.

עמ' 17-16

האורקסטרה של ראשון מנגנת בתהלוכה, חגיגות פסח, רחובות, 1913,

צלם לא ידוע. אוסף מוזאון ראשון-לציון.

צילומי פסלים

עמ' 18,19,20,21,22

אברהם חי